

DEUTSCH – POLNISCH – RUSSISCHER TRIALOG
НИЕМЕЦКО – ПОЛСКО – РОСЫЈСКИ TRIALOG
НЕМЕЦКО – ПОЛЬСКО – РУССКИЙ ТРИАЛОГ

Polsko-niemiecko-rosyjskie spotkanie doktorantów
nt.: Życie, twórczość i spuścizna Lwa Kopielewa

Plan konferencji:

13.11.2013 Przyjazd uczestników do godzin wieczornych
Nocleg w Hotelu Akademickim (HU), ul. Chełmińska 83A, 87-100 Toruń

14.11.2013 8.00 śniadanie w Hotelu Akademickim
9.00-9.30 POCZĄTEK OBRAD w Hotelu Akademickim (sala mała)
Przywitanie gości przez dziekana WPiSM (prof. dr hab. R. Baecker)
i koordynatorów projektu TRIALOG (prof. O. Kurilo, dr P. Zariczny)
9.30-10.15 Referaty wprowadzające (prof. O. Kurilo, dr P. Zariczny)
10.15-10.30 Przedstawienie międzynarodowego kolegium doktorantów przy
KHSM WPiSM UMK Toruń (CGS – dr A. Jarosz)
10.30-12.00 I PANEL Życie, twórczość i znaczenie Lwa Kopielewa
w Niemczech, Polsce i Rosji (5 referatów x 10 min. + dyskusja)

13.00 Otwarcie wystawy - POGRANICZE w Bibliotece Głównej UMK ,
ul. Gagarina 13, Toruń (Hall Główny)

15.00-16.30 II PANEL Spuścizna Kopielewa a współczesny dyskurs
naukowy i polityczny w Europie (5 referatów x 10 min. + dyskusja)
16.30-17.00 Podsumowanie

- po podsumowaniu zaproszenie uczestników na uroczystą obiadokolację
w Hotelu Akademickim (sala mała)

15.11.2013 8.00 śniadanie
9.00 Odjazd uczestników lub indywidualne zwiedzanie Torunia dla chętnych

9.00 –10.00 Spotkanie koordynatorów projektu TRIALOG w rektoracie UMK z Prorektorem
UMK ds. Badań Naukowych i Informatyzacji Prof. dr hab. Włodzisławem Duchem,
REKTORAT- I Ip., 87-100 Toruń, ul. Gagarina 11

Organizatorzy: **Uniwersytet Europejski Viadrina z Frankfurtu nad Odrą**
Federalny Bałtycki Uniwersytet im. I. Kanta z Kaliningradu
UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU

WYDZIAŁ POLITOLOGII I STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
Katedra Historii Stosunków Międzynarodowych, dr Piotr Zariczny

Polsko-niemiecko-rosyjskie spotkanie doktorantów
nt.: Życie, twórczość i spuścizna Lwa Kopielewa
Toruń, 13-15 listopada 2013 roku

Lew Kopielew, jako wielki Europejczyk, jest postacią znaczącą dla wielu osób w Niemczech, Rosji i Polsce. Ten dysydent ze Związku Radzieckiego był ważną postacią dla nadchodzącego w Europie Środkowo-Wschodniej procesu przemian politycznych, osobistością z którą można się było identyfikować. Po II wojnie światowej wpłynął on też w znaczący sposób na proces pojednania i porozumienia pomiędzy Niemcami a Związkiem Radzieckim/ Rosją.

Powszechnie znane jest także jego autobiograficzne dzieło, opisujące, z perspektywy jego osobistych doświadczeń, m.in. wkroczenie Armii Czerwonej do Prusów Wschodnich i Zachodnich – obszarów dawniej należących do Niemiec, obecnie zaś do Polski i Rosji – oraz wieloletnie uwięzienie w gułagu, w wyniku jego odważnego wystąpienia przeciwko maltretowaniu niemieckiej ludności cywilnej. Już w swoich młodzińskich latach Kopielew nauczył się języka polskiego, jego kontakty z Polską przewijają się też stale w jego twórczości. Poza tym, ważnym dziełem Kopielewa jest też edycja „Projektu Wuppertalskiego”, gromadzącego prace dotyczące wzajemnego postrzegania się narodów niemieckiego i rosyjskiego na przestrzeni wieków.

Spotkanie doktorantów, organizowane w ramach projektu „Trialog”, ma na celu zajęcie się tematyką znaczenia Kopielewa w Niemczech, Polsce i Rosji. Jakie ślady pozostawiły w Niemczech, Polsce i Rosji życie, twórczość i spuścizna tego, zmarłego w 1997r., wielkiego humanisty? Jak atrakcyjne są idee Kopielewa, dotyczące ponadnarodowego porozumienia ludności tych krajów i jednoczącej się Europy? Jakie badania naukowe dotyczące Kopielewa zostały współcześnie przeprowadzone i w jaki sposób kontynuowany jest jego projekt „odzwierciedlenia stosunków pomiędzy Wschodem a Zachodem”? Jakie szanse z tym związane wyłaniają się dla polsko-niemiecko-rosyjskiego dialogu?

“Tolerancja, moralność, humanizm – ideały i marzenia niemieckich i rosyjskich ludzi oświecenia nie są odległymi od rzeczywistości utopiami lecz drogowskazem w chwili obecnej i w przyszłości.”
(Lew Kopielew)

Lew Kopielew – obywatel Rosji, obywatel Niemiec, obywatel świata

Imię Lwa Kopielewa łączy się z pojęciami kultura, człowieczeństwo, porozumienie między narodami, a w szczególności z pojęciem przyjaźni niemiecko-rosyjskiej. Jego los odzwierciedla dramatyczne wydarzenia XX wieku w Europie. Urodzony w 1912 roku Lew Kopielew był w młodych latach przekonany komunistą. Niezależnie od swego politycznego rozwoju zachował miłość do Niemiec, do kultury tego kraju i języka, którym władał od najmłodszych lat na równi z językiem ojczystym.

W czasie II wojny światowej Kopielew walczył jako oficer propagandy o wyzwolenie Rosji Radzieckiej spod panowania Niemiec faszystowskich. Po zajęciu Prus Wschodnich przez wojska radzieckie nawoływał do godnego traktowania ludności niemieckiej, za co został, mimo swej dzielności i zasług wojennych, skazany na 10 lat stalinowskiego łagru. Wtedy właśnie, w obozie, poznał Aleksandra Sołżenicyna, który uwiecznił go w swej znakomitej powieści «Krań pierwszy» w postaci Lwa Rubina.

Po uwolnieniu (1954) i rehabilitacji (1956) Lew Kopielew pracował i publikował jako literaturoznawca i germanista. Coraz częściej publicznie stawał po stronie ówczesnych dysydentów, między innymi Sołżenicyna i Sacharowa, i zdecydowanie protestował przeciw stłumieniu Praskiej Wiosny, przez co popadł w ostry konflikt z władzą radziecką.

W latach 60-tych doszło po raz pierwszy do spotkania Lwa Kopielewa z Heinrichem Boellem. Dało ono początek wyjątkowo głębokiej i owocnej przyjaźni między dwojgiem ludzi, którzy niegdyś w czasie wojny walczyli po przeciwnych stronach frontu. Kiedy w 1981 roku Lew Kopielew i jego żona Raissa Orłowa-Kopielew pozbawieni zostali radzieckiego obywatelstwa, Kolonia – rodzinne miasto Heinricha Boella stało się dla nich wówczas przystanią. Lew Kopielew odnalazł tu spokój, poczucie bezpieczeństwa i twórczą atmosferę.

Ten urodzony na Ukrainie «rosyjski Żyd» był wielokrotnie honorowany i nagradzany (m.in. doktor honoris causa Uniwersytetu w Kolonii, Pokojowa Nagroda Księgarzy Niemieckich). Stał się wielce cenioną osobistością nie tylko w Niemczech, ale także w Austrii, Szwajcarii, Holandii, Stanach Zjednoczonych i w końcu także w rodzinnej Rosji.

Kopielew przez lata utrzymywał przyjacielskie kontakty z niemieckimi pisarzami zarówno z Zachodnich jak i ze Wschodnich Niemiec. Z żywym zainteresowaniem śledził ich literackie dokonania i z niecierpliwością oczekiwał nowych publikacji.

W swoich esejach i książkach nieustannie protestował przeciw naruszaniu praw człowieka. Jego najważniejszym osiągnięciem naukowym jest tzw. «Projekt Wuppertalski», w którym podjęto próbę opisu wzajemnego postrzegania się narodów niemieckiego i rosyjskiego na przestrzeni stuleci.

Lew Kopielew od dawna był przekonany Europejczykiem w najlepszym tego słowa znaczeniu. Gdzie tylko mógł, pomagał burzyć mury i otwierać granice: nie tylko Rosjanom i Niemcom, również Polakom i Czechom, Bałtom i Ukraińcom – każdemu bowiem powinna być dana możliwość obcowania z ludźmi innych nacji. «Europejski Dom» i jego bogactwo kulturowe powinny stać dla każdego otworem.

Po śmierci Lwa Kopielewa szeroki krąg jego przyjaciół postanowił kontynuować działalność w imię jego ideałów. I tak w 1998 roku zostało utworzone Forum Lwa Kopielewa, do którego obecnie należy wiele znanych postaci ze świata polityki i publicystyki, nauki i kultury.

Forum ma być miejscem spotkań dla wszystkich tych, którzy interesują się życiem i dziełem jego imiennika i którym dobre sąsiedzkie stosunki między Niemcami a Rosją jak też obrona praw człowieka na całym świecie nie są obojętne.

W pomieszczeniach Forum znajdują się archiwalia i dokumenty związane z osobą Lwa Kopielewa: przedmioty osobiste, fotografie, materiały filmowe i dokumenty dźwiękowe, w tym cały szereg ciekawych wywiadów i nagrań odczytów autorskich. Jako żywa historia («oral history») są one dla każdego, a zwłaszcza dla młodzieży zajmujące i pouczające.

W latach powojennych to właśnie w Nadrenii podjęto pierwsze próby ożywienia kontaktów z Europą Wschodnią (Berthold Beitz, Otto Wolf von Amerongen, Heinrich Boell i in.). Lew Kopielew Forum pragnie tego rodzaju działalność kontynuować jak też stać się źródłem nowych impulsów prowadzących do poszerzenia kontaktów naukowych, kulturalnych, gospodarczych oraz pomocy «człowieka dla człowieka, narodu dla narodu» (Kopielew).

Radą i praktyczną wskazówką Lwa Kopielewa jak budować mosty między Wschodem i Zachodem, jak prowadzić do praktycznej "dyplomacji narodów" było utrzymywanie żywej wymiany i osobisty kontakt z różnymi grupami i instytucjami (szkoły, szpitale, gminy).

"Patriotyzm i otwartość na świat, świadome emocjonalne przywiązanie do własnego narodu, do ojczystego języka, historii i poezji, ale też szersze spojrzenie na problemy międzynarodowe, zrozumienie dla innych narodów, innych kultur – to wszystko chcieli i zdołali połączyć w jedno wielcy Niemcy i Rosjanie. Te tradycje mają teraz większe znaczenie niż kiedykolwiek – i to nie tylko dla stosunków niemiecko-rosyjskich. To niezbędny warunek zapewnienia pokoju i zachowania życia na świecie.

Lew Kopielew, jako Europejczyk, jest postacią znaczącą dla wielu osób w Niemczech, Rosji i Polsce. Już w swoich młodszych latach Kopielew nauczył się języka polskiego, jego kontakty z Polską przewijają się też stale w jego twórczości. Prace Kopielewa są jednak we współczesnej Polsce mało znane, a jego nazwisko wywołuje zakłopotanie, także wśród uczonych. W ogólnym postrzeganiu pozostaje raczej w cieniu bardziej znanych Sołżenicyna, Sacharowa czy Okudźawy. W encyklopedii PWN znajdujemy zdawkową wzmiankę - Kopielew Lew, urodzony 27 marca 1912 w Kijowie, zmarły 18 czerwca 1997 roku w Kolonii w Niemczech, rosyjski prozaik i publicysta; w latach 1945-50 przebywał w łagrze (wraz z A. Sołżenicynem); autor trylogii wspomnieniowej Chranit' wieczno. W języku polskim ukazały się Bożyszczka mojej młodości. Na uwagę zasługuje także jego autobiografia. Wśród prac naukowych należy wymienić wielotomową historię stosunków rosyjsko-niemieckich (tzw. projekt wuppertalski) oraz komentarze do dzieł Bertolta Brechta, Heinricha Bölla, Tomasza Manna i Anny Seghers oraz biografię Bertolta Brechta. Na uwagę zasługuje także seria wydawnicza Kolegium Europy Wschodniej pt. Biblioteka Myśli Rosyjskiej, która ma na celu publikowanie utworów autorów rosyjskich, ważnych dla zrozumienia historii i współczesnego życia Rosji oraz stosunków polsko - rosyjskich i miejsca Rosji w Europie. W ramach tej serii ukaże się m.in.: Lew Kopielew "Zaspokój mój smutek". Oczywiście dla wielu członków polskich grup opozycyjnych był on absolutnym wzorem jak budować elementy społeczeństwa obywatelskiego, niezależną komunikację, język wolności, był pionierem samizdatu i wytrwałym obrońcą praw człowieka i takim pozostał w ich pamięci.

Raport z konferencji nt. Lwa Kopielewa w Kaliningradzie

Autor: dr Piotr Zariczny (piotr@umk.pl), Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych, Pełnomocnik Rektora UMK ds. projektu TRIALOG

Dnia 04 października 2013 odbyło się w Kaliningradzie niemiecko-polsko-rosyjskie sympozjum nt. Lew Kopielew oraz stosunki kulturalne między Niemcami, Polską i Rosją. Spotkanie zorganizowali Konsulaty Generalne RFN i RP z Kaliningradu oraz tamtejszy Bałtycki Uniwersytet Federalny im. I. Kanta przy wsparciu 3 ministerstw spraw zagranicznych, Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, projektu TRIALOG oraz BMW. W spotkaniu udział wzięli jako referenci i paneliści m. in. A. Michnik (GW), S. Buntman (Echo Moskwy), R. Traba (PAN Berlin), F. Pleitgen (Kopielew Forum), W. Eichwede (Forschungsstelle Osteuropa Breme), C. Ochmann (FWPN Warszawa), D. Kemper (prezes Rosyjskiego Związku Germanistów), A. Bielobratow (Biblioteka Austriacka Petersburg) oraz rektorzy uniwersytetów w Kaliningradzie i Frankfurt nad Odrą, przedstawiciele projektu TRIALOG (w tym autor sprawozdania) i konsulatów 3 krajów w Obwodzie Kaliningradzkim.

Dlaczego Lew Kopielew jest ważny dla Polaków i trialogu niemiecko-polsko-rosyjskiego?

Lew Kopielew utożsamia Rosję niepokorną, samodzielnie myślącą i nie czytającą z dokumentów partyjnych. Jego działalność utrzymana jest w tradycji Tołstoja, Czechowa, Dostojewskiego ale też Breżniewa, Andropowa czy Stalina. Adam Michnik wspominał, że współcześnie Polacy mogą obserwować Rosję właśnie przez okulary Lwa Kopielewa i pryzmat tej legendarnej postaci. Wówczas byłoby w Polsce łatwiej zrozumieć Rosję i Rosjan oraz tak powszechną zachodnią narrację o tzw. systemie Putin. W Polsce ludowej szukanie niepokornych wobec reżimu zimnowojennego przyjaciół w konstelacji międzynarodowej, jaka się wytworzyła po 1945 roku, pominiawszy Polaków na emigracji, było bardzo trudne. W tej właściwie patowej sytuacji takimi „przyjaciółmi Moskalami” byli Rosjanie pokroju Sacharowa czy Kopielewa. Wzory zachowań opozycyjnych płynęły z ZSRR do PRL. Sam samizdat powstał w Rosji Sowieckiej. Ten transfer kultury opozycyjnej czyli języka wolności i postaw oraz zachowań z nimi związanych był charakterystyczny dla osi wschód-zachód. Później w latach 80. z kolei polska opozycja solidarnościowa była czynnikiem mobilizującym dla innych grup opozycyjnych m. in. tych nielicznych z NRD, które odegrały istotną rolę w momencie przełomu w 1989 roku, a aktorzy opozycyjni z byłej NRD i PRL zaangażowani w nie, stali się fundamentem pod budowanie porozumienia z Polakami już po 1990 roku.

W ramach zapoczątkowanych w Berlinie w 2012 roku i do dziś kontynuowanych spotkań 3 ministrów spraw zagranicznych RFN, III RP i Rosji na tematy bieżącej polityki, zachodzi wyraźna zmiana, początki dialogu wielostronnego i próba podkreślenia znaczenia Polski i wspólnego głosu UE w niemieckich kontaktach z Rosją. Na płaszczyźnie pozarządowej brakuje spektakularnych wydarzeń. Projekty pozarządowej współpracy trójstronnej mogą służyć poprawie wzajemnego wizerunku tj. Niemiec i Polski w Rosji, także "Berlina i Moskwy" w Polsce oraz intensyfikować trialog, a publiczne podkreślanie zarówno w Polsce jak i w RFN, że stanowiska polskie i niemieckie w sprawie Rosji są wspólnie uzgadniane, może rozwiewać tradycyjne polskie obawy. Dobra opinia, jaką Niemcy cieszą się w Rosji oraz zaufanie, jakim darzą ich obecnie Polacy warto wykorzystać jako potencjał na obecnym etapie budowania pragmatycznej współpracy (szczególnie w coraz bardziej otwartym na UE obwodzie Kaliningradzkim, który w przyszłości może stać się specjalną strefą ekonomiczną Rosji, blisko współpracującą z UE).

Sięganie do tradycji dysydenckiej i efektu wzorcowania w ponadgranicznych relacjach nieformalnych z okresu zminej wojny może ułatwić budowanie bieżącej współpracy kulturalnej na linii Niemcy-Polska-Rosja. Lew Kopielew tego najlepszym przykładem.